

Характеристика цивільно-правової

послуги охорони життя та здоров'я фізичної особи

Д. В. Бездітко

здобувач кафедри цивільного права № 2
Національного університету «Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого»

У статті досліджено характерні риси послуги охорони життя та здоров'я фізичної особи, що надається на підставі договору, надано її визначення.

Ключові слова: послуга, охорона, послуга охорони, договір охорони, життя, здоров'я.

В статье исследованы характерные черты услуги охраны жизни и здоровья физического лица, которая предоставляется на основании договора, представлено ее определение.

Ключевые слова: услуга, охрана, услуга охраны, договор охраны, жизнь, здоровье.

The features of the service of guarding the life and health of a person that renders on the basis of the civil contract are researched in the article, the definition of such service is brought.

Keywords: service, guarding, service of the guarding, the contract of guarding, life, health.

Цивільно-правова послуга охорони життя та здоров'я є відносно новим явищем для правової системи України. Адже попри досить вагомий розвиток суспільних відносин у сфері надання послуг охорони фізичних осіб нормативного закріплення договір охорони фізичної особи, а відповідно і послуга охорони набули лише з прийняттям Цивільного кодексу України 2003 р. (далі — ЦК України). Проте в ЦК України договору охорони фізичної особи присвячена лише одна спеціальна стаття, яка поєднує в одному визначенні два види договору охорони: охорону фізичної особи та охорону майна (ст. 978). Відсутність наукових досліджень послуги охорони життя та здоров'я фізичної особи, а також прийняття 22 березня 2012 р. Закону України «Про охоронну діяльність», в якому відсутнє визначення послуги охорони фізичної особи, обумовлюють актуальність і науковий інтерес до дослідження наведеного питання.

Дослідженню питань охорони цивільних прав та інтересів, а також цивільно-правових послуг присвятили свої праці такі вітчизняні і зарубіжні вчені, як Ч. Н. Азімов, О. І. Антонюк, І. В. Болокан, В. І. Борисова, В. В. Вітрянський, Н. О. Давидова, І. В. Жилінкова, Є. О. Крашенинников, Н. С. Кузнецова, В. І. Курило, Р. А. Майданик, О. І. Міхно, І. В. Спасибо-Фатеева, В. Л. Яроцький та ін.

Метою статті є аналіз правової природи послуги охорони життя та здоров'я фізичної особи в цивільному праві України.

Відповідно до статті 978 ЦК України, за договором охорони охоронець, який є суб'єктом підприємницької діяльності, зобов'язується забезпечити недоторканність особи чи майна, які охороняються. Володілець такого майна

або особа, яку охороняють, зобов'язані виконувати передбачені договором правила особистої та майнової безпеки і щомісячно сплачувати охоронцю встановлену плату [1]. У зв'язку з тим, що ЦК України не містить поняття послуги, визначити правову природу охорони життя та здоров'я фізичної особи як об'єкта цивільних прав можна за допомогою положень зазначеної статті.

Аналіз наведеного в статті 978 ЦК України визначення дає змогу зробити висновок, що цивільно-правова послуга охорони життя та здоров'я фізичної особи передусім є діяльністю (дія, сукупність дій або бездіяльність), яка здійснюється суб'єктом цивільного права, умовно її можна назвати охоронною діяльністю. Такий вид діяльності характеризується певним змістом, тобто вона спрямована на досягнення певних цілей (створення визначеного блага) з використанням певних засобів та способів. При цьому зміст діяльності визначається потребами та інтересами особи, якій надаються ці послуги, це витікає з підстав виникнення правовідносин з надання послуг — договору. Адже особа вступає в договірні правовідносини саме для задоволення своїх потреб. Наявність суб'єкта, якому надаються ці послуги, є обов'язковим елементом послуги.

Усі ці елементи разом утворюють цілісну й завершену мікросистему цивільно-правової охоронної послуги, і лише наявність і встановлення всіх елементів такої послуги дозволяє розкрити її правову природу, адже всі вони тісно взаємопов'язані й мають характеристику взаемовизначеності. Зокрема, зміст діяльності та її результат визначаються можливостями суб'єкта, який надає послуги й бажаннями та мотивами суб'єкта, якому ці послуги надаються. Саме цей ланцюг елементів ви-

значає природу всієї охоронної послуги, яку можна визначити як діяльність уповноваженого суб'єкта цивільного права, спрямовану на задоволення визначених потреб суб'єкта, якому ці послуги надаються.

Стрижневим елементом охорони є те, що вона представляє собою діяльність. Охоронна діяльність відповідно до п. 1.3. Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з надання послуг з охорони власності та громадян визначається як діяльність з надання послуг, пов'язаних з охороною майна юридичних і фізичних осіб та забезпечення особистої безпеки фізичних осіб на підставі цивільно-правових угод [2, п. 1.3]. Ця діяльність характеризується певним змістом, який виражається в сукупності організаційних, охоронних, технічних та інших заходів, спрямованих на збереження життя та здоров'я особи, її недоторканності [3, с. 18]. Охорона в такому розумінні сприяє процесу реалізації прав і охоплює поняття захисту. Охорона прав фізичної особи існує протягом всього періоду надання охоронної послуги і має на меті забезпечити його існування, не допустити його порушення. Необхідність звернення за захистом виникає лише при порушенні права, його оспорюванні чи погрозі [4, с. 35]. Умовно кажучи, послуга охорони життя та здоров'я особи включає в себе два аспекти. Перший представляє превентивну охорону життя та здоров'я від потенційних посягань на них. Другий аспект охорони полягає в правовому та фактичному реагуванні на порушення, яке можна визначити як захист [5, с. 90]. При цьому загрозу в аспекті зазначеного питання також слід розглядати у вузькому та широкому розумінні. Необхідність отримання охоронних послуг, як правило, обумовлюється потребою в превенції по-

рушення права або створення загрози його порушення. Загроза в такому сенсі є абстрактною і обумовленою випадком, можливістю порушити права особи, яка отримує охоронні послуги. Така загроза (в широкому сенсі) присутня у будь-якому суспільстві, де існує злочинність або трапляються випадки порушення прав учасників цивільного обороту. Фактично це превенція порушення права від будь-яких суб'єктів, які потенційно можуть бути носіями загрози. Така загроза поглинається поняттям превентивної охорони в межах самої охоронної послуги.

У вузькому розумінні загроза життю та здоров'ю особи — це конкретно виражена, індивідуалізована потенційна можливість порушення охоронюваних законом особистих інтересів (права) [6, с. 119]. Визначальною рисою такої загрози є саме її індивідуалізація. Це означає, що загроза має визначений суб'єктивний характер, тобто відомо суб'єкта, який бажає порушити права іншої особи і визначений спосіб порушення та предмет порушення, тобто відомо, яким способом особа бажає порушити права і які саме права вона бажає порушити. Найменшою ознакою, яка дозволяє відокремити загрозу у вузькому розумінні від загрози в широкому розумінні, є зовнішній вияв факторів, які утворюють небезпеку. Тобто об'єктивне існування факторів загрози і їх усвідомлення суб'єктами цивільного правовідношення. Загроза у вузькому розумінні, разом з порушенням та оспорюванням права вже є підставою захисту, а не превенції.

Тобто на відміну від широкого розуміння охорони, за яким охороні підлягають відносно невизначені суб'єктивні права невизначеного кола суб'єктів [4, с. 35], охороні як цивільно-правовій послугі притаманне більш вузьке значен-

ня, що є проявом такої ознаки, як індивідуальність. Крім того, охоронна послуга надається людиною. Навіть тоді, коли частина охоронної послуги надається механізмом (машиною), це означає, що частина процесу надання охоронної послуги опосередковується діяльністю машини, проте майже вся послуга супроводжується діяльністю людини. В силу того, що послуга завжди надається конкретній людині, а абсолютно тотожних людей не існує, то властивість невіддільності також підкреслює специфічну ознаку такої послуги — її ексклюзивність [7, с. 16], тобто індивідуальність.

Особливістю цивільно-правової охоронної послуги є її результат. Він має нематеріальний характер, тобто не втілюється в речову форму. Результатом послуги охорони життя та здоров'я є існування фізичної особи та функціонування її організму в такому стані, як і на момент укладення договору охорони, крім того, наявність стану повної безпеки і недоторканності, що фактично проявляється у виключенні зовнішнього фізичного, психічного або іншого впливу на людину та її здоров'я інших осіб. Можна сказати, що результатом охоронної діяльності є корисний ефект [8, с. 107] або певне благо, тобто явище, що відповідає потребам, цілям, прагненням особи.

Суть послуги з охорони життя та здоров'я полягає в тому, що вона споживається в процесі здійснення охоронних дій [9, с. 669], у зв'язку з чим, як зазначав В. Луць: «результат діяльності щодо надання послуг полягає в самому наданні послуг». Тобто фактично прийняття послуги замовником і процес її надання виконавцем відбуваються одночасно [8, с. 108], при цьому лише ефект послуги може зберігатися певний, можливо нетривалий час

[7, с. 16]. Якість послуги охорони життя та здоров'я є тією властивістю, яку не можна вирахувати. Вона проявляється в особливостях, специфічних рисах, а тому рівень якості є сукупністю властивостей, які роблять явище цінним та значущим [7, с. 17]. Показником рівня якості цивільно-правових послуг з охорони життя та здоров'я є стан життя і здоров'я, а також недоторканності та безпеки особи, якій ці послуги надаються, і причинно-наслідковий зв'язок між охоронною діяльністю та наслідком.

Наведене дає змогу стверджувати, що визначенню якості надання охоронних послуг притаманна умовна презумпція, як припущення щодо існування або відсутності певних юридичних фактів [10, с. 94]. При належному стані здоров'я і життєдіяльності особи презюмується, що це є наслідком належного надання охоронних послуг навіть тоді, коли реальної потенційної загрози (загрози у вузькому розумінні) немає. Як було встановлено вище, власне охоронна послуга тісно пов'язана з мотивом особи, яка її замовляє, що проявляється, щонайменше в існуванні загального ризику стати жертвою правопорушення. Така загроза є загальною (широкою) та існує завжди. У зв'язку з цим при відсутності загрози у вузькому розумінні вважається, що нормальний стан охоронюваних прав є наслідком надання охоронної послуги навіть в тому випадку коли такий стан міг мати місце і без надання цієї послуги. У зв'язку з цим «лакмусовим папірцем» у визначенні якості надання охоронної послуги є т. зв. «критичні ситуації», коли виникає реальна загроза порушення прав та законних інтересів, або коли порушення права вже почалося. Саме на підставі таких ситуацій можна визначити якість превентивної і захис-

ної сторони охоронних послуг, а також якість їх надання.

Отже, послуга охорони, як правило, надається безпосередньо людиною. У зв'язку з цим безпосереднім суб'єктом надання охоронної послуги є фізична особа, хоча подекуди її діяльність може бути пов'язана з використанням різного роду приладів, пристроїв та механізмів. При цьому, як вбачається зі ст. 978 ЦК України, суб'єктом договорів про надання охоронної послуги має виступати юридична особа. Виходячи з положень чинного законодавства, в Україні нині функціонують чотири види охорони: військова, відомча, охорона, що здійснюється Державною службою охорони при МВС України, та охорона силами, засобами недержавних охоронних формувань [11, с. 91]. Законодавство не містить обмежень з надання цивільно-правових охоронних послуг недержавними охоронними формуваннями. А надання таких послуг державними воєнізованими формуваннями визнається законом. При цьому на сьогоднішній день цивільно-правові договори про надання охоронних послуг дуже часто укладаються з Державною службою охорони при МВС України.

Суб'єктом отримання охоронних послуг (замовником послуг) може будь-яка фізична особа. Це поняття значно вужче за суб'єкта договірних правовідношення. Адже отримувати охоронні послуги може як дієздатна, так і недієздатна особа, або обмежено дієздатна особа, а суб'єктом договірних правовідношення з надання охоронних послуг може бути лише повнолітня дієздатна особа. Обов'язковим елементом, який визначає можливість особи бути отримувачем охоронних послуг, є наявність предмета охорони — життя та здоров'я, навіть в поганому або критичному стані.

Узагальнюючи вищевикладене, можна зробити висновок, що цивільно-правова послуга охорони життя та здоров'я фізичної особи — це діяльність організаційного, технічного або іншого характеру, спрямована на попередження дій або бездіяльності інших осіб, направлених на завдання шкоди життю, здоров'ю, недоторканності або безпеці фізичної особи, або припинення таких дій, яка проводиться на підставі домовленості цивільно-правового характеру між замовником та виконавцем.

Невід'ємною ознакою послуги охорони є її ризиковість. Ця ознака проявляється в можливості виникнення ситуацій, коли життю або здоров'ю охоронців буде завдано шкоду. У загальному вигляді ризиковість проявляється в абстрактних факторах, які можуть сприяти утворенню ситуації, що може негативно вплинути на життя чи здоров'я фізичної особи. У межах договірних охоронних відносин ризиковість також проявляється в реальних обставинах і діях третіх осіб, спрямованих на спричинення шкоди підохоронному суб'єкту, у зв'язку з чим утворюється ризик для виробника послуг зазнати шкоди.

Незважаючи на прийняття 22 березня 2012 року Закону України «Про охоронну діяльність», який вступає в силу через шість місяців з дня його прийняття, правовий інститут надання послуг охорони життя та здоров'я фізичної особи на підставі цивільно-правових договорів лише починає своє становлення в межах правової системи України, а тому подальше дослідження цього питання вченими юристами є необхідною передумовою для формування раціональних пропозицій вдосконалення чинного цивільного законодавства, яке регулює відносини у зазначеній сфері.

Список використаної літератури

1. Цивільний кодекс України : станом на 1 червня 2012 року // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – №№ 40-44. – Ст. 356 (із змінами).
2. Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з надання охорони власності та громадян : затверджені наказом Міністерства внутрішніх справ України від 01.12.2009 № 505, зареєстровані в Міністерстві юстиції України 25.12.2009 за № 1248/17264.
3. *Амельчаков И. Ф.* Соотношение правовых категорий «охрана», «обеспечение», «защита» / И. Ф. Амельчаков, С. А. Прудникова // Закон и право. – № 5. – 2001. – С. 16-18.
4. *Давидова Н. О.* «Регулювання», «охорона», «захист» : співвідношення понять на прикладі особистих немайнових відносин / Н. О. Давидова // Бюлетень Міністерства юстиції України. – № 6 (68). – 2007. – С. 29-35.
5. *Лапчинский М. В.* Некоторые аспекты исследования понятия «юридические средства охраны гражданских прав» / М. В. Лапчинский // Государство и право. – 2003. – № 5. – С. 88-90.
6. *Костін М.* Співвідношення понять «охорона» і «захист» публічних та особистих інтересів у кримінальному процесі України / М. Костін // Право України. – № 11. – 2007. – С. 118-121.
7. *Степанов Д.* Услуги как объект гражданских прав / Д. Степанов // Российская юстиция. – 2000. – № 2. – С. 16-18.
8. *Ємельянчик С.* Послуга в цивільному праві / С. Ємельянчик // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 3. – С. 105-108.
9. *Мірзоян А. А.* Сутність послуги як об'єкта цивільних прав / А. А. Мірзоян // Держава і право : Зб. наук. праць. Юрид. і політ. науки. – 2006. – Вип. 33. – С. 665-670.
10. *Павліченко О. В.* Юридична презумпція, юридична преюдиція та юридична фікція / О. В. Павліченко // Держава і право : Зб. наук. пр. Юрид. і політ. науки. – 2010. – Вип. 50. – С. 94-99.
11. *Дащенко В. М.* Роль недержавних правових організацій у захисті прав та законних інтересів особи / В. М. Дащенко // Держава і право : Зб. наук. праць. Юрид. і політ. науки. – 2007. – Вип. 38. – С. 90-94.